

Πρότυπα – εικόνες για το σχεδιασμό της Μητρόπολης και ανάπτυξη του ελληνικού αστικού χώρου

1. Σύγχρονες μεταλλαγές στις γεωγραφίες της Μητρόπολης

Είναι δεδομένο ότι οι σαρωτικές μεταλλαγές που εννοούνται με τους όρους μεταβιομηχανική κοινωνία / παγκοσμιοποίηση, αποδίδουν στην πόλη προνομιακό ρόλο. Η καθιέρωση όρων όπως «μητρόπολη», «παγκόσμια πόλη», «ανταγωνισμός των πόλεων», αντανακλά το γεγονός ότι σήμερα οι κυρίαρχες οικονομικές διαδικασίες τείνουν να στηρίζονται σε ένα σύστημα αστικών συγκροτημάτων που διαχειρίζονται τις εθνικές ανταλλαγές, ανταγωνίζονται για την προσέλκυση κεφαλαίων και δραστηριοτήτων και γιγαντώνονται. Είναι χαρακτηριστικό ότι όλο και περισσότερο χρησιμοποιείται ο όρος «αστική επανάσταση» (Ghorra-Gobin, 2004) για να δώσει έμφαση σε δύο μείζονα και αλληλένδετα σημερινά φαινόμενα: α) τη μεταβολή της κλίμακας των αστικών συγκροτημάτων που αναπτύσσονται χωρίς πια να τίθεται καμία έννοια ορίου, β) τη μεγάλη έμφαση που παίρνει η ανάπτυξη των αστικών συγκροτημάτων σε πλανητικό επίπεδο, και μάλιστα, με σαφώς εντονότερους ρυθμούς στις «αναδυόμενες» περιοχές – εκτός δηλαδή των παλιών βιομηχανικά ανεπτυγμένων περιοχών και κρατών.

Στο νεοφιλελεύθερο αναπτυξιακό πρότυπο που κυριαρχεί στη σημερινή παγκοσμιοποίηση, ορίζοντας την πρωτοκαθεδρία του οικονομικού έναντι του πολιτικού, βασικό αξίωμα αποτελεί ότι η αγορά – και μόνο αυτή – έχει τη δύναμη όχι μόνο να μεγιστοποιεί την αύξηση του πλούτου, αλλά και να βελτιστοποιεί την κατανομή του. Κατά συνέπεια, βασικό κριτήριο επιλογής για τη χωροθέτηση και σχεδιασμό των δραστηριοτήτων που εγκαθίστανται στα αναπτυσσόμενα αστικά συγκροτήματα αποτελεί η αναμενόμενη απόδοση τους και μεγιστοποίησης του κέρδους. Επιπλέον, η ίδια η οικονομική δραστηριότητα, σε συνδιασμό με την «ανάπτυξη» / εκμετάλλευση της γης (του τομέα του real estate) ανάγεται σε κεντρικό τομέα του αναπτυξιακού προτύπου που συνδιαλέγεται συστηματικά (ανταγωνίζεται και συντονίζεται) με το χρηματιστήριο (Μαντουβάλου – Μπαλλά, 2004).

Σ'αυτό το πλαίσιο Τράπεζες, κατασκευαστικές εταιρίες, εταιρίες ανάπτυξης ακινήτων, κάθε είδους παραγωγικοί ή/και συλλογικοί φορείς, επιχειρηματίες, ιδιώτες – και συνδυασμού τους – συγκροτούν ένα πυκνό και σύνθετο πλέγμα, που μεταβάλλει με γρήγορους ρυθμούς τη γεωγραφία και εικόνα των πόλεων που επιδιώκουν να μπουν στο χάρτη της ανάπτυξης ως «Μητροπόλεις». Ως επακόλουθο, οι ανάγκες, ευκαιρίες και προκλήσεις για το σχεδιασμό του χώρου είναι τεράστιες. Η αρχιτεκτονική σε κάθε κλίμακα – και κυρίως η αρχιτεκτονική της πόλης – ανάγεται σε πεδίο προβληματισμού, πειραματισμού, καινοτομιών. Η ανάγκη δε, έρευνας και ανάπτυξης λόγου εντείνεται από το γεγονός ότι ο σχεδιασμός καλείται να αντιμετωπίσει από την άποψη της κλίμακας, του είδους και της ποιότητας, των χρήσεων / οικειοποιήσεων του χώρου, συχνά μάλιστα στα πολιτισμικά περιβάλλοντα των «αναδυόμενων» χώρων που επιτάσσουν τη δημιουργία «υβριδικών» τύπων και μορφών (Paulet, 2001).

2. Αστική Διάχυση και Νέα Πολεοδομία στο Μητροπολιτικό Αρχιπέλαγος

Οι αναγνώσεις των μεγάλων σημερινών ανατροπών στη γεωγραφία της πόλης, που γίνονται από τους σχεδιαστές του χώρου για να στηρίξουν τις επιλογές τους, μπορούμε να πούμε, σχηματοποιώντας, ότι ακολουθούν δύο διακριτές οπτικές:

---

¹ Ανακοίνωση στο συνέδριο του περιοδικού *Γεωγραφίες* με τίτλο «Γεωγραφίες της Μητρόπολης. Όψεις του φαινομένου στον ελληνικό χώρο». Θεσσαλονίκη, Πολυτεχνική Σχολή ΑΠΘ, 2005

- Την οπτική που διαπιστώνει τη διάχυση της πόλης προς όλο και ευρύτερες περιφέρειες και αναδεικνύει τη δυναμική αυτής της εξάπλωσης, τις πολλαπλές σημασίες της περιφέρειας και τις νέες δομές που αναπτύσσονται εκεί (Ruby Ilka & Andreas, 2004),
- Την οπτική που προβάλλει ένα πρότυπο «καλής πόλης» ως Νέα Πολεοδομία» (New Urbanism), μια κανονιστική, συνεκτική κατεύθυνση, για το σχεδιασμό της πόλης με αρχές που στηρίζονται στο παρελθόν, προβάλλονται ως «αυτονόητες» και επιδιώκουν μεγάλη λαϊκή απήχηση (Μαυρίδου, 2004).

Πρέπει να σημειωθεί ότι και οι δύο αυτές οπτικές, «παγκοσμιοποιημένες» - με δημοσιεύσεις και συνέδρια που προβάλλονται διεθνώς – έχουν συγκροτηθεί κατά κύριο λόγο στις Η.Π.Α.

2.1 Αστική Διάχυση

Οι όροι όπως περιαστικοποίηση, προάστια, μετάπολη κ.ο.κ. που προβάλλονται όλο και περισσότερο στη συζήτηση για την πόλη, παραπέμπουν σε όψεις ενός «αστικού συνεχούς» με διάφορες πυκνότητες και εντάσεις δραστηριοτήτων, που εξαπλώνεται σε συνεχώς μεγαλύτερη έκταση. Εγκαταστάσεις γραφείων, εμπορίου, ψυχαγωγίας, κατοικίας, εκπαίδευσης, μεταποίησης, αποθήκες logistics, κυκλοφοριακοί κόμβοι κ.ο.κ. – και συνδιασμοί τους – οργανώνονται σε ενόητες άνοιξης έκτασης και βαθμού συγκρότησης, που συχνά συνυφαίνονται με νέου τύπου αστικούς χώρους, όπως νέες κεντρικότητες σε περιοχές και τοπία «χωρίς ιστορία», «δημόσιους χώρους» στην ιδιοκτησία επιχειρηματικών ομίλων κ.ο.κ. Η αγορά εργασίας ανάγεται σε βασικό οργανωτικό στοιχείο της περιφέρειας, ενώ η οικειοποίηση των χώρων βασίζεται και ενσωματώνει τις νέες τεχνολογίες που επιτρέπουν νέους τρόπους επικοινωνίας και μεταβάλλουν την καθημερινότητα.

Η αστική διάχυση, όπως ξέρουμε, δεν αποτελεί καινούργιο φαινόμενο στην ανάπτυξη του αστικού χώρου. Καινούργιο φαινόμενο αποτελεί η μεγάλη έμφαση που παίρνει στη σχετική συζήτηση και η τάση για θετική αξιολόγησή της στον λόγο που αναπτύσσεται πρόσφατα στον ευρωπαϊκό ακαδημαϊκό χώρο. Ας σημειωθεί ότι στις ΗΠΑ, αντίστοιχες τάσεις στο πλαίσιο μιας έντονης πολεμικής προς το Μοντέρνο Κίνημα, εκφράζονται με έμφαση, τουλάχιστον από τις αρχές της δεκαετίας του 1960 (Venturi – Scott Brown, 1972; Scott Brown, 1976). Στις μεγάλες ευρωπαϊκές πόλεις πάντως, η «ανοικοδόμηση» π.χ. μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, μέσα σε συνθήκες έντονης αστικοποίησης, είχε ως αποτέλεσμα και την ανάδυση μιας περιφέρειας με χρήσεις κυρίως παραγωγής και κατοικίας – η οποία μάλιστα (με διαφοροποιημένες τυπολογίες και χωροθετήσεις) ανταποκρινόταν σε όλο το φάσμα της κοινωνικής διαστρωμάτωσης. Ανάλογα αναπτύχθηκε και η περιφέρεια των αστικοποιούμενων πόλεων του Τρίτου Κόσμου, με κύριο όμως χαρακτηριστικό την ανάπτυξη τριγλο-οικισμών, «αθέατων» από την επίσημη πολεοδομία και τις τοπικές εξουσίες.

Η αποτίμηση αυτής της «περιφέρειας» στον πολεοδομικό λόγο ήταν μέχρι την πρόσφατη περίοδο στην Ευρώπη κατά κύριο λόγο αρνητική. Συγχέεται σε μεγάλο βαθμό με την αρνητική αποτίμηση του Μοντέρνου Κινήματος. Είναι χαρακτηριστικό δε, ότι ο Henri Lefebvre συμπυκνώνοντας μια ευρύτερη προβληματική, δίνει «στην περιφέρεια» εμβληματική πολιτική σημασία, ενόσω η κοινωνική ένταση στα προάστια πολλών μεγάλων πόλεων αυξάνεται, αναδεικνύοντας, για πολλούς, ένα σημαντικό πεδίο κοινωνικής πάλης. Οι πολιτικές των Δήμων, διαφοροποιημένες, συχνά χωρίς μακροχρόνιο ορίζοντα, αποδεικνύονται ανεπαρκείς για την αντιμετώπιση της κρίσης, που εντείνεται όταν στην περιφέρεια προστίθενται οι φαιές ζώνες της αποβιομηχάνισης και η καλπάζουσα ανεργία.

Η σημερινή ανάδειξη της περιφέρειας ως τόπου ευκαιριών για τις επιχειρήσεις κάθε είδους, βασίζεται βέβαια στις νέες τεχνολογίες και στην προσφορά γης. Κυρίως όμως ανταποκρίνεται στις ανατροπές στην οικονομία και την παραγωγή που συναρτώνται με το νεοφιλελεύθερο αναπτυξιακό πρότυπο: στην εγκατάλειψη δηλ. Του προτάγματος συνολικού ελέγχου της ανάπτυξης και στην καθιέρωση διαδικασιών ανεμπόδιστης κυκλοφορίας του κεφαλαίου μέσα από «αποκεντρωμένα» και «ευέλικτα» σχήματα τόσο διαχειριστικά, όσο και χωρικά.

Μέσα σ'αυτά τα δεδομένα, οι περιφέρειες κάθε είδους, σε κάθε ήπειρο, σε πόλεις και τόπους διαφορετικής ιστορίας, πολιτικής και οικονομικής συγκρότησης, ανάγονται σε πεδία ανακατατάξεων και ανατροπών σε πολλά επίπεδα. Στο λόγο όμως των σχεδιαστών του χώρου ο

όρος «περιφέρεια» τείνει να είναι ομοιογενοποιητικός, συνώνυμος μιας δυναμικής και μιας πρωτόγνωρης ελευθερίας για την επινόηση νέων υβριδικών μορφών, χωρίς a priori σε κανένα επίπεδο – εκτός από εκείνο της ανταγωνιστικότητας και οικονομικής αποτελεσματικότητας.

2.2. Νέα Πολεοδομία

Στον αντίποδα κατ'αρχήν των συνδηλούμενων με τον όρο «Αστική Διάχυση», η Νέα Πολεοδομία θέλει να είναι ένα σφιχτό κανονιστικό πλαίσιο για το σχεδιασμό του χώρου – σε αντιστοιχία, θα λέγαμε, με το Μοντέρνο Κίνημα ακόμη και σημειολογικά: Η «Χάρτα» της Νέας Πολεοδομίας π.χ. είναι ίσως το πρώτο καταστατικό κείμενο με απήχηση για την πόλη μετά τη «Χάρτα» της Αθήνας. Η προσέγγιση της πόλης από την Νέα Πολεοδομία ενσωματώνει τόσο τις κριτικές που έχουν διατυπωθεί για το Μοντέρνο Κίνημα αλλά και τις υφιστάμενες πόλεις, όσο και ιστορικά πρότυπα – εικόνες μαζί με πολιτικούς και κοινωνικούς στόχους. Έτσι αναγνωρίζει και προβάλλει αιτήματα κοινωνικής συνοχής, καθώς και την ανάγκη αναγνώρισης και κατανόησης της «πραγματικότητας» της πόλης στις «καθημερινές» και «άσχημες» εκδοχές της (Μαυρίδου, 2004).

Στο πρότυπο που προβάλλεται:

- διατηρείται η αγροτική γη και προστατεύεται ο φυσικός χώρος από την ανεξέλεγκτη εξάπλωση της πόλης
- οι πόροι κατανέμονται μεταξύ των Δήμων με πνεύμα συνεργασίας και όχι ανταγωνισμού
- η ανάπτυξη οργανώνεται σε συμπαγείς γειτονιές πολυσυλλεκτικές κοινωνικά, πολυλειτουργικές, και με στόχο να δημιουργηθούν δεσμοί «μιας αυθεντικής κοινότητας»
- η κινητικότητα εξασφαλίζεται σε όλα τα επίπεδα, με μια προνομιακή έμφαση στην κίνηση των πεζών και στην εξυπηρέτησή τους από Δημόσια Μέσα Μεταφοράς

Συνάγεται αμέσως ότι οι πιο πάνω αρχές, εκτός του ότι βρίσκονται κατά μια έννοια στον αντίποδα όσων προβάλλονται για την «Αστική Διάχυση» στην «περιφέρεια», αποκλίνουν σημαντικά και από βασικές καταστατικές αρχές του κυρίαρχου νεοφιλελευθερισμού: Πώς θα επιβληθεί π.χ. η διατήρηση λιγότερο κερδοφόρων χρήσεων γης σήμερα; Και πως θα επιτευχθεί η αναδιανομή πόρων μεταξύ πόλεων και περιοχών; Φαίνεται επίσης να αγνοούνται οι μηχανισμοί διαχωρισμού και χωρικής / κοινωνικής πόλωσης. Σκοπεύει το πρότυπο που προβάλλεται από τη Νέα Πολεοδομία στην άμβλυνση των πολώσεων και κρίσεων που συνυφαίνονται με το σημερινό αναπτυξιακό πρότυπο; Είναι μια σκέψη χωρίς αντίκρισμα στον βαθμό που στις σχετικές επεξεργασίες απλώς αγνοούνται τα κεντρικά σημερινά προβλήματα και διλήμματα. Έτσι μπορούμε να πούμε ότι η Νέα Πολεοδομία, προβάλλοντας κανονισμούς χωρίς προϋποθέσεις, προσφέρει μια προσδιοριστική και καθησυχαστική εικόνα – πρότυπο, που μπορεί να έχει πλατιά απήχηση και να στηρίζει επιλογές των ιδιωτών και των σχεδιαστών του χώρου σε «συντονισμό» με τις επιλογές των επιχειρήσεων και του οικοδομικού κεφαλαίου. Εκ των πραγμάτων, άλλωστε, η Νέα Πολεοδομία ανταποκρίνεται και εφαρμόζεται σε όσες περιπτώσεις αποφασιστεί να ακολουθήσουν τις αρχές της, με τον τρόπο που είναι κάθε φορά δυνατό. Αυτό, φυσικά, από μόνο του δεν αποτρέπει την αστική εξάπλωση προς την περιφέρεια. Αντίθετα, μπορεί να συμβάλει σε αναβάθμιση και θετική αξιολόγηση της περιφέρειας και της απροϋπόθετης Αστικής Διάχυσης.

2.3. Η εικόνα «Μητροπολιτικό Αρχιπέλαγος» ως πρότυπο των σύγχρονων γεωγραφικών μεταλλαγών

Στην πρόσφατη βιβλιογραφία σχετικά με τις μεγάλες γεωγραφικές μεταλλαγές των αστικών συγκροτημάτων στη σημερινή συγκυρία, προβάλλεται όλο και περισσότερο ο όρος «Μητροπολιτικό Αρχιπέλαγος» που θέλει να δώσει έμφαση στην χωρίς όρια ανάπτυξη της πόλης και στη διαμόρφωση, μέσα στην αναπτυσσόμενη περιφέρεια, οργανωμένων αποσπασμάτων της πόλης – «νησιά» - συχνά υπερσχεδιασμένων, με μια μεγάλη ποικιλία χρήσεων (Pranlas – Descours, 2002). Μπορούμε έτσι να πούμε ότι ο όρος «Μητροπολιτικό Αρχιπέλαγος» συνδέει και νομιμοποιεί την παράλληλη λειτουργία και των δύο κατ'αρχήν αντίθετων οπτικών, που σήμερα προβάλλονται από

τους σχεδιαστές του χώρου για την ανάγνωση των μεταλλαγών στη γεωγραφία της Μητρόπολης. Ακόμη περισσότερο μάλιστα μπορούμε να πούμε ότι με τον όρο «Μητροπολιτικό Αρχιπελάγος» νομιμοποιείται μια πολυσυλλεκτική θεωρητική τάση που αναγνωρίζει de facto την παράλληλη συνύπαρξη, χωρίς τομές και συγκρούσεις. Μπορούμε από αυτήν την άποψη να σημειώσουμε και ρωγμές στο πεδίο του συλλογικού (Μαντουβαλου, Mauridou, Vaiou, 2003); Αναμφισβήτητα κεντρικό ερώτημα, που απλώς εδώ επισημαίνουμε.

Η ίδια η εικονογράφηση της σημερινής, χωρίς όρια, αστικής ανάπτυξης με το σχήμα του «Αρχιπελάγους» δίνει εξ'ορισμού έμφαση στη διάκριση μεταξύ «των νησιών» - τόπων δηλ. προνομιακών για συγκεκριμένες δραστηριότητες και, ίσως, με δυνατότητα πρόσβασης / οικειοποίησής τους υπό όρους - και του «υπόλοιπου χώρου». Μια διάκριση που άλλωστε όλο και πιο πολύ βλέπουμε να υλοποιείται μέσα από τα συστήματα ελέγχου και τους «χώρους εξαίρεσης» κάθε είδους όπως επιβάλλονται στο πλαίσιο των πολιτικών εναντίων (;) της τρομοκρατίας και της ανασφάλειας, που προωθούνται διεθνώς, με επίκεντρο της ΗΠΑ (Χατζημιχάλης, 2003). Σ'αυτά τα πλαίσια, ποια είναι η έννοια του δημόσιου χώρου και, αντίστοιχα, το εύρος και οι λειτουργίες της δημόσιας σφαίρας; Και πώς ένα πρότυπο που καταστατικά κατακερματίζει τον χώρο και αποτρέπει - αντί να προωθεί - την όσμωση των κοινωνικών ετεροτήτων συμβιβάζεται με το αίτημα της κοινωνικής συνοχής;

Τα ερωτήματα αυτής της τάξεως, πολλά και κεντρικά για τη σημερινή ιστορική συγκυρία, μένουν βέβαια, μέσα στην ευρύτερη πολιτικο-κοινωνική ρευστότητα, ανοιχτά στη γενικότητά τους. Άλλωστε οι βαθύτερες επιπτώσεις στην κοινωνία, από τις μεγάλες καταστατικές ρυθμίσεις στην οργάνωση του χώρου, γίνονται αισθητές στη μεγάλη διάρκεια, όταν δηλαδή έχουν συσσωρευτεί πολλές υλοποιήσεις έργων σύμφωνα με τις αρχές τους και οικειοποιηθούν οι νέες γενιές το μεταλλασσόμενο περιβάλλον. Ας θυμηθούμε π.χ. τα συγκροτήματα οργανωμένης δόμησης στις περιφέρειες των πόλεων κατά τα «30 χρυσά χρόνια» που, σε συνδιασμό και με άλλες πολιτικές, χωρίς αίσθηση συνολικού ορίζοντα, συνέτειναν στην όξυνση της κοινωνικής κρίσης πόλεων και περιοχών.

Πέρα όμως από το επίπεδο της οργάνωσης του αστικού χώρου, οι ανατροπές που σημειώνονται και στο επίπεδο των σχέσεων παραγωγής στον τομέα της οικοδομής και του real estate, έχουν πολλαπλές, σύνθετες και σημαντικές για κάθε κοινωνικό σχηματισμό - αλλά όχο υποχρεωτικά ταυτόσημες - επιπτώσεις. Είναι βέβαιο ότι ο τομέας αυτός, που αναπτύσσεται με ραγδαίους ρυθμούς σήμερα, καταλαμβάνεται συνεχώς μεγαλύτερη μερίδα από παγκοσμιοποιημένες, γιγαντιαίων διαστάσεων, επιχειρήσεις. Τί συμβαίνει όμως στις διάφορες χώρες και πόλεις με τις μικρότερες επιχειρήσεις - έως τις επιχειρήσεις «νάνους» - τους αυτοαπασχολούμενους, τους μικρο-ιδιοκτήτες γης; Τί συμβαίνει με την απασχόληση και - εξ ίσου σημαντικό - με την κατανομή των γαιοπροσόδων από την χωρίς όρια αστική ανάπτυξη, όπου οι νέοι παίχτες της αγοράς καταλαμβάνουν συνεχώς μεγαλύτερο μερίδιο; Και ποιές είναι οι κοινωνικές επιπτώσεις ιδιαίτερα σε τόπους, όπως η Ελλάδα, όπου οι γαιοπρόσοδοι της αστικής ανάπτυξης είχαν αποδοθεί και στα λαϊκά αστικοποιούμενα στρώματα, στηρίζοντας την κοινωνική συνοχή; Ποιά η έκταση των κοινωνικών ανατροπών και ποιές οι βαθύτερες μακροχρόνιες επιπτώσεις;

Είναι γεγονός ότι οι έρευνες και αποτιμήσεις σχετικά με το «ποιοι κερδίζουν και ποιοι χάνουν» από τις ανατροπές στον τομέα της οικοδόμησης ή σχετικά με τις βαθύτερες επιπτώσεις από τις μεγάλες ρυθμίσεις για τον χώρο στην προοπτική του «Μητροπολιτικού Αρχιπελάγους» είναι δυσανάλογα λίγες, σε σχέση με την πληθώρα των παραγγελιών και των υλοποιούμενων σχεδίων.

Θέουμε όμως να επισημάνουμε ως ενδιαφέρουσα βάση για τη συζήτηση αυτή το πρόταγμα της βιώσιμης ανάπτυξης, που έχει σταδιακά διαμορφωθεί, μέσα στην επιστημονική κοινότητα που επικεντρώνεται στην ανάπτυξη του χώρου και - σημαντικό πολιτικά - προβάλλεται όλο και περισσότερο από τους διεθνείς οργανισμούς. Οι συνιστώσες του, που θα μπορούσαν να συνοψιστούν ως μείωση της ανισότητας, αποδοχή της διαφοράς, εξασφάλιση ποιότητας στη συλλογική ζωή, αποτροπή των επιβαρύνσεων στο περιβάλλον και στο «κοινό μας μέλλον» (WCED, 1987), θεωρούμε ότι μπορούν να αποτελέσουν κριτήρια - προς νοσηματοδότηση και συγκεκριμενοποίηση - για την ακαδημαϊκή έρευνα σε κάθε τοπικό επίπεδο. Έρευνα που όχι μόνο θα έπρεπε να ενταθεί, αλλά και να αποτελέσει βασικό άξονα στην πολιτική συζήτηση για τη σημερινή παγκοσμιοποίηση.

3. Διαδικασίες μητροπολιτικής ανάπτυξης στην Αθήνα (...)

4. Σχόλια και προοπτικές πολιτικής

Διεθνείς τάσεις και διαστάσεις του τοπικού

Είδαμε στα προηγούμενα ότι σήμερα εντείνονται οι διαδικασίες μητροπολιτικής ανάπτυξης και στην Ελλάδα, με χαρακτηριστικά που ισχύουν διεθνώς. Ωστόσο, διαδικασίες ανάπτυξης και χαρακτήρες της πόλης και της κοινωνίας της, που εγκαθιδρύθηκαν μέσα από την ιστορία, βλέπουμε ότι επηρεάζουν και συχνά διαφοροποιούν τα συμβαίνοντα σήμερα με θετικό ή αρνητικό τρόπο. Είναι χαρακτηριστικό ότι στην Habitat Agenda της Κωνσταντινούπολης (1996) συνίσταται στα Κράτη που μετείχαν να μην καταλύουν πρακτικές, έστω και αν θεωρούνται παράνομες ή ημι-παράνομες, που έχουν εξασφάλιση στέγαση ή απασχόληση και εισόδημα σε ομάδες του πληθυσμού, αν προηγουμένως δεν έχουν εξασφαλίσει μηχανισμούς και χρηματοδότηση για την αποκατάσταση αυτών των ομάδων. Επειδή δε οι μακροχρόνες προϋφιστάμενες κοινωνικές πρακτικές και στρατηγικές αποτελούν συστατικό στοιχείο της τοπικότητας, που συνυφίνεται με το καθεστώς γαιοκτησίας, με την παραγωγή, τους φυσικούς πόρους, το περιβάλλον κ.ο.κ. είναι πολύ χρήσιμο να λαμβάνονται υπ'όψιν σε επιχειρούμενες αλλαγές, τόσο εκ μέρους του κράτους όσο και εκ μέρους των επιχειρήσεων, γιατί αποδεικνύεται ότι ευδοκίμουν και ανθίστανται στις κρίσεις.

Η σύμπραξη ιδιωτικού-δημοσίου

Στην Ελλάδα η σύμπραξη ιδιωτικού-δημοσίου έχει ως τώρα εφαρμοσθεί σε σχετικά λίγες περιπτώσεις και έχει μεν οδηγήσει στην πραγματοποίηση των έργων, αλλά και σε μεγάλη σκανδαλολογία, πιθανόν και σε άνομες και παράνομες πράξεις. Η ρύθμιση αυτών των σχέσεων μέσω του νόμου για τη Σύμπραξη Δημοσίου-Ιδιωτικού Τομέα (ΣΔΙΤ), που ψηφίστηκε πρόσφατα, είναι επομένως ζήτημα ουσιαστικό, ώστε να αποφεύγονται συζητήσεις και πράξεις που υποβαθμίζουν τη δημόσια ζωή. Το μεγάλο ερώτημα (ή διακύβευμα) όμως, είναι η δυνατότητα διαπραγμάτευσης μεταξύ ιδιωτικών και δημοσίων φορέων για το ποιά έργα θα γίνουν, τί χαρακτήρα θα έχουν κ.ο.κ., πως θα χαραχθεί δηλαδή μια πολιτική για την ανάπτυξη του αστικού χώρου με σύγκλιση απόψεων και γενικότερους στόχους στην προοπτική του Στρατηγικού Αστικού Σχεδιασμού. Οι κρατικοί φορείς αποβλέποντας στις επενδύσεις των επιχειρήσεων σπάνια θέτουν όρους στην πραγματοποίηση της επένδυσης. Οι επιχειρήσεις από την άλλη, στην προσπάθεια να αποκομίσουν μεγαλύτερα κέρδη μπορούν ή ίσως και επιδιώκουν να δημιουργήσουν χωρική πώλωση οδηγώντας συχνά και σε κρίσεις υπερπαραγωγής², με περιβαλλοντικές και οικονομικές καταστροφές.

Στην Ελλάδα όμως, για λόγους ιστορικούς, δεν υπάρχει εμπειρία στη συγκρότηση ευρύτερων συλλογικοτήτων, που να διαπραγματεύονται τα θέματα του αστικού χώρου. Η σχετικά πρόσφατη εκχώρηση αρμοδιοτήτων διαχείρισης και σχεδιασμού της πόλης στην τοπική αυτοδιοίκηση, σεν έχει δημιουργήσει δυναμικές ή ομάδες που θε μπορούσαν να εμπλακούν στη διαπραγμάτευση³.

---

² Ας θυμηθούμε την πρώτη φάση ανάπτυξης των Docklands στο Λονδίνο, που, παρά την αμέριστη συμπαράσταση της κυβέρνησης Θάτσερ, είχε ως αποτέλεσμα την κατάρρευση της κολοσσιαίας εταιρίας Olympia & York, που απείλησε με κρίση την διεθνή κεφαλαιαγορά (Brownhill Sue, 1990).

Ας θυμηθούμε, σε άλλη κλίμακα βέβαια, τα εμπορικά κέντρα που χτίστηκαν στην Κηφισίας τη δεκαετία του 80 και επειδή δεν λειτούργησαν ως τέτοια πολλά μετατράπηκαν σε γραφεία.

³ Στη Μ. Βρετανία για παράδειγμα, από το 1999 (με το Government's Urban White Paper) οι εργατικοί συνεχίζοντας μεν τις προηγούμενες πολιτικές των συντηρητικών, που ενίσχυαν τη σύμπραξη δημοσίων-ιδιωτικών κεφαλαίων για την ανάπτυξη του αστικού χώρου, εισάγουν σχήματα λήψης αποφάσεων και διαχείρισης, στα οποία συμμετέχουν κρατικοί και τοπικοί κοινωνικοί φορείς. Βάση για τα νέα αυτά σχήματα αποτέλεσε η οργάνωση, οι ομάδες και τα πρόσωπα που δραστηριοποιούνταν στην τοπική αυτοδιοίκηση πριν τις σαρωτικές αλλαγές της Θάτσερ. Χαρακτηριστικό είναι ότι στις αναπτύξεις που έγιναν στα Docklands μετά το 2000 βλέπει κανείς μικρά σπίτια, μαγαζιά καθημερινής εξυπηρέτησης, κόσμο στους δρόμους και ένα

Η ανάπτυξη πολιτικών και κοινωνικών πρακτικών που θα είχαν αυτό το αποτέλεσμα είναι η σημερινή συγκυρία απαραίτητη και κρίσιμη. Οι σύλλογοι των Αρχιτεκτόνων και Πολεοδόμων, πιθανόν και το ΤΕΕ κάτω από προϋποθέσεις, θα μπορούσαν να συμβάλλουν σ'αυτό.

Ο δημόσιος χώρος

Τα κριτήρια επιλογής οικοπέδων ή τύπων αστικής ανάπτυξης εκ μέρους των επιχειρήσεων, που ακολουθούν τη ζήτηση και επιδιώκουν την εξασφάλιση μεγαλύτερης απόδοσης των επενδύσεων, δημιουργούν συχνά υπερ-αναπτυγμένες και υπερ-σχεδιασμένες αστικές νησίδες μέσα σε μια θάλασσα αδιάρθρωτης δόμησης, πιθανόν και αποκλεισμού στην περιφέρεια των Μητροπόλεων. Καθώς μάλιστα στις σημερινές συνθήκες ανασφάλειας, αυτός ο τύπος αστικής ανάπτυξης κερδίζει συνεχώς έδαφος και η ζήτηση σε περίφρακτους οικισμούς συνεχώς αυξάνει (Rifkin, 2001) οι επιχειρήσεις λειτουργούν και στην Ελλάδα με αυτά τα πρότυπα και εικόνες και θεωρούν ότι είναι πιο εξασφαλισμένη η επένδυσή τους ελέγχουν πλήρως το «οικόπεδο». Η λειτουργία, η οικειοποίηση και ο χαρακτήρας των δημόσιων χώρων μένει έτσι στο κενό. Είναι σημαντικό δε ότι παρ'ότι αυξάνουν τα παραδείγματα σχεδιασμού «ιδιωτικών» δημόσιων χώρων, δεν έχει αναπτυχθεί προβληματισμός για τη λειτουργία και οικειοποίησή τους, ούτε γενικότερα για το δημόσιο χώρο.

Βιώσιμη ανάπτυξη

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, θεωρούμε ότι η έννοια της βιώσιμης ανάπτυξης μπορεί να αποτελέσει ένα θετικό και ευοίωνο πρόταγμα παρ'ότι αυτελίζεται με όλους τους δυνατούς τρόπους, τόσο στο επίπεδο της διεθνούς πολιτικής, όσο και της ρητορίας στους ακαδημαϊκούς χώρους. Όμως για τα θέματα που συζητάμε εδώ, η αναζήτηση κριτηρίων αξιολόγησης και αξόνων δράσης στο πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως υιοθετείται και από τους διεθνείς οργανισμούς, έχει πολιτικό ενδιαφέρον αναμφισβήτητο.

Η αστική διάχυση για παράδειγμα, με το παρελθόν που έχει και τους όρους που προωθείται σήμερα, είναι για την Ελλάδα περιβαλλοντικά και κοινωνικά καταστροφική. Είναι όμως δυνατόν να αποτραπεί; Η επεξεργασία νέων προσεγγίσεων και ιδεών για την ανάπτυξη του αστικού χώρου, πέρα από τα στερεότυπα που επαναλαμβάνονται από τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις πρακτικές των επιχειρήσεων, είναι μια θετική προοπτική. Θεωρούμε άλλωστε ότι υπάρχουν τέτοια αισιόδοξα μηνύματα στο πλαίσιο της έρευνας που πραγματοποιείται στις πανεπιστημιακές σχολές, όπου παράλληλα με τη θεωρητική επεξεργασία, επιδιώκονται και νέες απαντήσεις σε ζητήματα διαμόρφωσης και διαχείρισης του χώρου, που μπορούν να λειτουργήσουν παραδειγματικά. Παραπέμπουμε σε διπλωματικές εργασίες που έχουν εκπονηθεί στο ΕΜΠ και στο ΑΠΘ.

πολύχρωμο πλήθος από παιδιά να πλατσουρίζει στα συντριβάνια των πάρκων. Αυτό είναι αποτέλεσμα της νέας πολιτικής, με την ανάμειξη κοινωνικής κατοικίας στα προγράμματα ανάπτυξης των ιδιωτικών επιχειρήσεων. Αντίστοιχη πολιτική ασκείται, όχι χωρίς προβλήματα, και στη Γαλλία για την ανάπλαση των περιοχών HLM (Urbanisme, no 20, 2004).

Στην Αθήνα αντίθετα, το ενδιαφέρον για την ανάπλαση των προσφυγικών της Καισαριανής που εκδηλώθηκε από κοινοπραξία των 15 μεγαλύτερων τεχνικών εταιριών (J&P-Αβαξ, Ελληνική Τεχνοδομική, ΓΕΚ κ.α.) με επένδυση που υπολογιζόταν ότι θα ανέλθει σε 1 δις ευρώ, δεν μπόρεσε να πραγματοποιηθεί. Το δημοτικό συμβούλιο δεν συμφώνησε (Ελευθεροτυπία, 16/11/2002) και πιθανώς πολύ δικαίως αφού κανένα εχέγγυο δεν υπήρχε για την επιτυχία του εγχειρήματος, τουλάχιστον όσον αφορά τους στόχους του Δήμου και καμία γνώση και εμπειρία για διαπραγμάτευση.

Βιβλιογραφία

1. Γενική Γραμματεία Έρευνας και Τεχνολογίας – ΓΓΕΤ, Τομέας Πόλη και Κοινωνικές Πρακτικές ΕΜΠ, 1989, ερευνητικό πρόγραμμα: *Αστική γαιοπρόσδοος και αγορές γης και κατοικίας σε περιοχές κατοικίας της Μεταπολεμικής Αθήνας*, Ά φάση, Κεφάλαια 3&4
2. Μ. Μαντουβάλου, Ευ. Μπαλλά, 2004, «Μεταλλαγές στο σύστημα γης και οικοδομής και διακυβεύματα του σχεδιασμού στην Ελλάδα σήμερα», *Πόλη και Χώρος από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα*, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Α, Αραβαντινό, ΕΜΠ, Παν, Θεσσαλίας, ΣΕΠΟΧ, Αθήνα
3. Μαυρίδου Μαρία, 2004, «Η νέα πολεοδομία ως κυρίαρχος λόγος και η ελληνική πόλη», *Πόλη και Χώρος από τον 20^ο στον 21^ο αιώνα*, τιμητικός τόμος για τον καθηγητή Α, Αραβαντινό, ΕΜΠ, Παν, Θεσσαλίας, ΣΕΠΟΧ, Αθήνα
4. Χατζημιχάλης Κωστής, 2003, *Η στρατιωτικοποίηση του αστικού χώρου*, *Κυριακάτικη Αυγή*, 12/1/2003
5. Brownhill S., 1990, *Developing London's Docklands: Another Planning Disaster?*, P.C.P.: London
6. Ghorra-Gobin, C. (ed), 2004, "Dossier: Revolution Urbaine et mondialisation" in *Vingtieme siecle, Revue d'histoire*, Numero special 81/2004, σ.σ. 37-117
7. Mantounalou M., Mauridou M., Vaiou D., (2003) "On some current urban discourses. Approaches from Greece", Εισήγηση στο Συνέδριο: *Rethinking Radical Spatial Approaches*, Τα Σεμινάρια του Αιγαίου, Νάξος
8. Lohr, S., 2005, "Real Estate, the Global Question", *N.Y. Times – Le Monde*, 18/6/2005
9. Paulet, Jean-Pierre (dir.), 2001, *Les tres grandes villes dans le monde*, Paris: Edition CNED/Sedes/HER
10. Pranlas-Descours Jean-Pierre (dir), 2002, *Territoires Partages – L' Archipel Metropolitain* (ouvrage publie a l'occasion de l'exposition du meme nom, au Pavillon de l'Arsenal – Centre d'information, de documentation et d'exposition d'urbanisme et d'architecture de la ville de Paris), Paris
11. Rifkin, J., 2001, *Η νέα εποχή της πρόσβασης*, Αθήνα: Λιβάνης
12. Ruby Ilka & Andreas (guest editors), 2004, *The challenge of suburbia*, *Architectural Design*, Vol. 74 (Nov), Wiley-Academy
13. Scott-Brown, D., 1976, *On Architectural Formalism and Social Concern: A discourse for Social Planners and Radical Chic Architects* Review, *Oppositions* (summer)
14. *Urbanisme*, hors serie no 20, αφιέρωμα: "Le renouvellement urbaine dans les grandes villes".
15. Venturi R., Scott-Brown D., Izenour S., 1972, *Learning from Las Vegas, The Forgotten Symbolism of the Architectural Form*, The MIT Press
16. WCED, 1987, *Our Common Future*, Oxford: Oxford University Press.